

I. O ČEM JE VNĚJŠÍ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA?

Studium vnější hospodářské politiky je v současné době velmi důležité. Na začátku 21. století jsou ekonomiky těsně provázány prostřednictvím obchodu se zbožím a službami a toky financí a investicí.

Vnější hospodářská politika může být rozdělena do dvou základních oblastí:

- **mezinárodní obchod**: zaměřuje se na reálné transakce = fyzický pohyb zboží a surovin
- **mezinárodní finance**: zaměřují se na finanční transakce

Vnější HOPO užívá stejné základní analytické metody jako ostatní odvětví ekonomie, neboť motivy a chování jednotlivců se v mezinárodním obchodě neliší od domácích transakcí.

Analýza vnějších vztahů se liší od analýzy uzavřené ekonomiky ve 2 aspektech:

1. mezinárodní obchod a investice jsou realizovány mezi **suverénními zeměmi**. Stát hraje významnou roli při regulaci mezinárodního obchodu a investicí. Mezinárodní trhy umožňují vládám diskriminaci určitých skupin – omezení obchodu (nástroje obchodní politiky) jsou běžně v praxi užívány X omezení obchodu nejsou možná ve vnitrostátním obchodě.
2. významnou roli hrají také **různé měny** X ve vnitrostátním obchodě je užívána jedna měna.

Základní problémy vnější HOPO jsou (7 témat vnější HOPO):

- přínosy z obchodu
- charakter obchodu
- protekcionismus
- platební bilance
- determinace měnových kurzů
- koordinace mezinárodní politiky
- mezinárodní trh kapitálu

K jednotlivým problémům konkrétněji:

1. Přínosy z obchodu

Přestože je prospěšnost mezinárodního obchodu všeobecně uznávána, je řada lidí skeptická ohledně přínosů v případě, kdy je země sama schopna importované zboží produkovat. Jedním z hlavních omylů je tvrzení, že je mezinárodní obchod škodlivý, pokud mezi zeměmi existuje velký rozdíl v produktivitě a mzdách.

Mezinárodní obchod je pro zúčastněné země přínosný také v situacích, kdy:

- se specializují na úzký rozsah zboží, přičemž mohou realizovat úspory z rozsahu
- vyvázejí zboží, jehož výroba je náročná na VF, kterého má země dostatek (a naopak)

Přínosy zapojení se země do světové ekonomiky nejsou omezeny pouze na obchod se zbožím, ale týkají se také mezinárodního pohybu VF.

Na druhou stranu má mezinárodní obchod výrazný dopad na distribuci příjmů v dané zemi. Mezinárodní obchod může poškozovat některé skupiny v zemi: například může nepříznivě ovlivňovat vlastníky specifických VF (tj. takových, které nemohou být využity v jiných odvětvích). Řešení těchto problémů je součástí politické debaty.

Příčiny mezinárodního obchodu (proč se země zapojují do mezinárodního obchodu?):

- odlišnost výrobních podmínek
- rostoucí výnosy z rozsahu
- rozdíly ve spotřebitelském vkusu

2. Charakter obchodu

Charakter obchodu = kdo, komu, co

Některé aspekty vzniku obchodu jsou jednoznačné, např. zdroje, klimatické podmínky atd. V jiných případech už není existence obchodu jednoduše vysvětlitelná. Na počátku 19.století přišel David Ricardo s objasněním vzniku mezinárodního obchodu na základě rozdílů v produktivitě práce. Ve 20.století se objevila další vysvětlení: nejvýznamnějším z nich je Heckscher-Ohlinův model založený na relativním vybavení VF a jejich využití při výrobě různé produkce.

3. Protekcionismus

Zatímco v teorii mezinárodního obchodu jsou zdůrazňovány přínosy, hlavním tématem praktické obchodní politiky je regulování rozsahu obchodu.

Od vzniku moderních států se projevoval strach z mezinárodní konkurence a jeho vlivu na prosperitu domácí ekonomiky. To vedlo ke stanovování omezení importů nebo subvencování domácích vývozů. Po WW2 nastalo období odstraňování bariér v mezinárodním obchodě, což odráželo názor, že volný obchod nevede pouze k prosperitě, ale také zabezpečí celosvětový mír. V 90.letech 20.století se tyto tendence projeví v podpisu dohod o volném obchodě, např. NAFTA, a ve vzniku WTO. Naproti tomu začaly sílit antiglobalistické hlasy prosazující protekcionismus.

Ve skutečnosti vlády neprovádějí to, co je nejlepší z hlediska analýzy nákladů a výnosů, neboť hlavní slovo při stanovování obchodní politiky jednotlivých zemí mají národní zájmové skupiny (střety zájmů uvnitř jednotlivých zemí).

4. Platební bilance

Některé země mají velké přebytky obchodní bilance (např. v roce 1998 jak Čína, tak Jižní Korea dosáhly přebytku cca 40 mld.\$). Neplatí, že přebytek obchodní bilance je dobrý a deficit špatný. Je nutné jej posuzovat v kontextu celkové ekonomické situace. Přesto je deficit

obchodní bilance pro řadu zemí aktuální tématem a spolu s problematikou protekcionismu tvoří jádro zkoumání vnější hospodářské politiky.

5. Determinace měnových kurzů

Měnový kurz = relativní hodnota měn

Po většinu 20. stol. byly měnové kurzy vázány na rozhodnutí vlády (systém fixních měnových kurzů). Před WW1 byly hodnoty hlavních světových měn vázány ke zlatu, po WW2 pak k dolaru. V 70. letech 20. stol. byl systém fixního měnového kurzu opuštěn a nahrazen systémem pružných měnových kurzů (floating), kde je hodnota každé měny stanovována na trhu na základě střetávání nabídky a poptávky.

6. Koordinace mezinárodní politiky

Světové hospodářství zahrnuje suverénní státy, které si samy stanovují vlastní ekonomickou politiku. Na druhou stranu ekonomická politika jedné země ovlivňuje jiné země, neboť je světová ekonomika integrována. Rozdíly v cílech jednotlivých zemí vedou ke konfliktům zájmů. I při shodných cílech jednotlivých zemí se mohou objevovat problémy, které souvisejí s chybějící koordinací politik.

Hlavním problémem vnější hospodářské politiky je otázka, jak dosáhnout souladu v mezinárodním obchodě a monetárních politikách různých zemí, když neexistuje světová vláda, která by zemí řekla, co má udělat. Spolupráce zemí v oblasti mezinárodní obchodní politiky je zajišťována pomocí smlouvy GATT.

7. Mezinárodní trh kapitálu

Rostoucí důležitost mezinárodního obchodu od 60.let 20.stol. byla doprovázena růstem mezinárodního trhu kapitálu. Ten propojuje kapitálové trhy jednotlivých zemí. Na rozdíl od národních trhů kapitálu se však musí vyrovnávat s rozdíly v národních předpisech týkajících se zahraničních investic.

S mezinárodními trhy kapitálu jsou spojena různá rizika, např.:

- fluktuace měnových kurzů
- problémy s vynutitelností závazků
- dluhové krize RZ

II. PLATEBNÍ BILANCE A JEJÍ SOUVISLOSTI

Platební bilance – úvod

Platební bilance = detailní záznam skladby běžného účtu a transakcí, které jej financují

Všechny transakce jsou zaznamenány jako:

- a) debet (platba cizincům, záporné znaménko)
- b) kredit (příjmy od cizinců, kladné znaménko)

Každá transakce v platební bilanci zaznamenána dvakrát, jednou jako aktivum a jednou jako pasivum. Díky tomu je zachována účetní souvztažnost.

Platební bilance zahrnuje 3 základní typy mezinárodních transakcí:

1. transakce zahrnující export a import zboží a služeb, které vstupují přímo do **běžného účtu**
př. česká firma exportuje ocel => aktivum (+) na běžném účtu ČR
 2. transakce zahrnující nákup či prodej finančních aktiv (peníze, akcie, vládní dluhopisy..)
př. česká firma koupí zahraniční akcie => pasivum (-) na **finančním účtu** ČR
 3. jiné transakce (převážně netržního charakteru)
př. česká vláda promine dluh jiné zemi => pasivum (-) na **kapitálovém účtu** ČR
- **FREKVENCE SLEDOVÁNÍ:** měsíčně, čtvrtletně, ročně
 - **Zásada rezidence**

Struktura platební bilance ČR:

A. Běžný účet (BÚ)

Obchodní bilance
Bilance služeb
Bilance výnosů
Běžné převody

B. Kapitálový účet (KÚ)

Celkem A+B

C. Finanční účet (FÚ)

Přímé investice
Portfoliové investice
Ostatní investice

celkem A+B+C

D. Saldo chyb, opomenutí, kurzové rozdíly

Celkem A+B+C+D

E. Změna devizových rezerv (- nárůst)

$$\text{Základní identita platební bilance: } \mathbf{BÚ + FÚ + KÚ = 0}$$

Každá mezinárodní transakce vyvolá 2 vzájemně se vyrovnávající záznamy v platební bilanci. Suma BÚ a KÚ představuje celkovou změnu čistých zahraničních aktiv v zemi, proto vyrovnává rozdíl mezi importy aktiv od cizinců a exportem aktiv cizincům.

1. Běžný účet

Běžný účet platební bilance měří čisté exporty zboží a služeb. Import představuje platbu cizincům, proto má záporné znaménko.

Exporty a importy jsou rozděleny do 3 kategorií:

- zboží
- služby (př. turistické výdaje, dopravné...)
- platby (př. dividendy, úroky, výděly domácích firem působících v zahraničí)

Navíc jeden zvláštní typ transakcí – jednostranné transfery (př. dary)

2. Kapitálový účet

Kapitálový účet zahrnuje transfery související s migrací obyvatelstva, promíjením dluhů nebo převody nevýrobních nefinančních hmotných aktiv (např. pozemky pro zastupitelské úřady) a nehmotných práv (patenty, autorská práva). Příjem je aktivem v platební bilanci ((+) znaménko).

3. Finanční účet

Finanční účet měří rozdíl mezi prodeji aktiv cizincům a nákupy aktiv ze zahraničí.

Př. ČR si půjčí ze zahraničí => jde o příliv finančních prostředků do ČR, proto + znaménko na FÚ platební bilance.

Deficit BÚ ve výši 100 mld. vyžaduje 100 mld. finanční příliv do země (čisté půjčky a prodej aktiv cizinců se tedy bude rovnat 100 mld.)

4. Statistické diskrepance

Informace o aktivních a pasivních položkách spojených s určitou transakcí pocházejí z různých zdrojů. Tato data se mohou lišit v rozsahu, přesnosti, časovém období, což v praxi vyvolává nerovnováhu platební bilance (zatímco v teorii je platební bilance vždy v rovnováze).

Je obtížné přesně přiřadit statistickou diskrepanci některému z účtů platební bilance, ale největší podíl na statistických diskrepancích má FÚ, neboť je obtížné zaznamenávat komplikované finanční obchody účastníků z různých zemí. Na straně BÚ pak rozdíl způsobuje evidence služeb.

5. Změna devizových rezerv

Devizové rezervy = zahraniční aktiva držena centrální bankou

Změna devizových rezerv představuje nákup a prodej devizových rezerv centrální bankou, která tímto způsobem kontroluje množství peněz v zemi. Centrální banka vstupuje na trhy aktiv a svou intervencí (nákupem či prodejem devizových rezerv) přidává či stahuje peníze z oběhu.

Záhada deficitu PB

Svět jako celek představuje uzavřenou ekonomiku, ve které musí platit tyto rovnosti:

$S = I$ světové úspory = světové investice
 $AD=Y$ světové agregátní výdaje = světový produkt

Jednotlivé země mohou mít přebytek či deficit BÚ, což znamená, že investují či si půjčují v jiné zemi. Celková suma stavů běžného účtu ve světě je rovna nule, neboť půjčka jedné země je pro jinou zemi investicí.

Počátkem 80. let 20. století vzrostl deficit BÚ světa jako celku. Příčinou jsou tyto faktory:

- statistické diskrepance
- časový faktor
- zkreslený záznam mezinárodních toků úrokových příjmů
- neevidované příjmy

Záznam úrokových plateb je rozhodujícím faktorem způsobujícím deficit světového běžného účtu.

Vývoj světového deficitu BÚ (mld.\$):

1980	1982	1984	1986	1988	1990	1992	1994
-38,5	-100,2	-73,4	-76,7	-78,9	-126,0	-99,0	-50,3

Po roce 1980 prudce vzrostly světové úrokové sazby, v polovině 80. let pak poklesly. Ve většině hlavních průmyslových zemí došlo k dalšímu růstu úrokových sazeb po roce 1987. V tomto období byl dopad růstu úrokových sazeb na světové platby větší než na začátku 80. let, neboť objem mezinárodních aktiv a pasiv byl mnohem větší než na začátku 80. let. Po sjednocení Evropy roku 1993 následoval pokles deficitu světového BÚ.

Význam platební bilance v HOPO

Platební bilance představuje účetní vyrovnání bilance devizových rezerv. PB hrála významnou roli jako měřítko nerovnováhy mezinárodních plateb. Negativní saldo platební bilance může signalizovat krizi, neboť to znamená, že země snižuje svoje devizové rezervy a zadluhuje se u zahraničních měnových institucí. Přes to musí být závěry ze stavu platební bilance interpretovány opatrně a v celkovém kontextu.

Bilance BÚ (2005, USD)

Rank	Country	Current account balance
1	Japan	\$ 158,300,000,000
2	China	\$ 129,100,000,000
3	Germany	\$ 119,800,000,000
4	Russia	\$ 89,310,000,000
6	Norway	\$ 51,500,000,000
7	Switzerland	\$ 49,660,000,000
9	Sweden	\$ 25,680,000,000
15	Netherlands	\$ 17,940,000,000
16	Canada	\$ 16,890,000,000
25	Denmark	\$ 7,019,000,000
26	Belgium	\$ 6,983,000,000
27	Finland	\$ 5,858,000,000
37	Austria	\$ 1,755,000,000
49	Belarus	\$ 312,400,000
76	Slovenia	\$ -202,000,000
108	Cyprus	\$ -849,000,000
117	Latvia	\$ -1,392,000,000
118	Estonia	\$ -1,403,000,000
123	Lithuania	\$ -1,870,000,000
128	Slovakia	\$ -2,881,000,000
129	Czech Republic	\$ -3,523,000,000
131	Poland	\$ -4,159,000,000
132	Ireland	\$ -5,190,000,000
135	Hungary	\$ -8,667,000,000
141	Greece	\$ -14,500,000,000
142	Portugal	\$ -15,000,000,000
144	Italy	\$ -27,620,000,000
145	France	\$ -30,110,000,000
146	United Kingdom	\$ -38,400,000,000
148	Spain	\$ -64,620,000,000
149	United States	\$ -829,100,000,000

VÝVOJ PB V ČR (1997-2004)

Tabulka 4.3: Platební bilance - roční

		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Odhad	2006 Predikce	2007 Výhled
Vývoz zboží	<i>mld. Kč</i>	834,2	908,8	1121,1	1269,6	1254,4	1370,9	1713,7	1872	2074	2304
	<i>předch.r.=100</i>	117,6	108,9	123,4	113,2	98,8	109,3	125,0	109,3	110,8	111,1
Dovoz zboží	<i>mld. Kč</i>	918,2	974,6	1241,9	1386,3	1325,7	1440,7	1736,0	1832	1997	2184
	<i>předch.r.=100</i>	106,2	106,1	127,4	111,6	95,6	108,7	120,5	105,6	109,0	109,4
Obchodní bilance	<i>mld. Kč</i>	-84,0	-65,8	-120,8	-116,7	-71,3	-69,8	-22,3	40	77	120
z toho:											
- minerální paliva (SITC 3)	<i>mld. Kč</i>	-33,2	-38,8	-85,7	-87,6	-64,3	-68,4	-72,2	-109	-128	-121
- ostatní	<i>mld. Kč</i>	-50,8	-27,0	-35,1	-29,1	-7,0	-1,4	49,9	149	205	241
Vývoz služeb	<i>mld. Kč</i>	246,7	243,9	264,8	269,7	231,1	219,2	248,4	259	272	285
	<i>předch.r.=100</i>	108,6	98,8	108,6	101,8	85,7	94,8	113,4	104,2	105,0	105,0
Dovoz služeb	<i>mld. Kč</i>	184,8	202,3	210,2	211,7	209,3	205,9	236,0	244	257	269
	<i>předch.r.=100</i>	107,9	109,5	103,9	100,7	98,9	98,4	114,6	103,6	105,0	104,8
Bilance služeb	<i>mld. Kč</i>	61,9	41,5	54,6	58,0	21,9	13,2	12,5	14	15	16
Bilance výnosů	<i>mld. Kč</i>	-35,1	-46,7	-53,0	-83,5	-115,6	-119,9	-139,5	-150	-175	-194
z toho:											
- náhrady zaměstnancům	<i>mld. Kč</i>	-12,6	-11,2	-12,2	-17,5	-18,9	-17,0	-22,7	-30	-35	-39
- investiční výnosy	<i>mld. Kč</i>	-22,5	-35,5	-40,8	-66,0	-96,7	-102,8	-116,8	-120	-140	-155
Bilance převodů	<i>mld. Kč</i>	16,7	20,4	14,4	17,8	28,7	15,8	6,1	18	12	20
Běžný účet	<i>mld. Kč</i>	-40,5	-50,6	-104,9	-124,5	-136,4	-160,6	-143,3	-78	-71	-38
Kapitálový účet	<i>mld. Kč</i>	0,1	-0,1	-0,2	-0,3	-0,1	-0,1	-14,0	4	.	.
Finanční účet	<i>mld. Kč</i>	94,3	106,6	148,0	172,8	347,8	157,1	180,9	157	76	43
- přímé zahraniční investice	<i>mld. Kč</i>	115,9	215,7	190,8	208,3	270,9	53,5	100,7	.	.	.
- portfoliové investice	<i>mld. Kč</i>	34,5	-48,3	-68,2	34,9	-46,7	-35,7	62,2	.	.	.
- deriváty	<i>mld. Kč</i>	.	.	-1,4	-3,2	-4,3	3,9	-1,5	.	.	.
- ostatní investice	<i>mld. Kč</i>	-56,1	-60,9	26,9	-67,1	127,9	135,5	19,6	.	.	.
Změna devizových rezerv	<i>mld. Kč</i>	62,6	57,1	31,6	67,2	216,9	12,9	6,8	91	.	.
Devizové rezervy ČNB	<i>mld. USD k. r.</i>	12,6	12,8	13,1	14,5	23,7	27,0	28,4	30	30	30
Zahraniční zadluženost ¹⁾	<i>mld. USD k. r.</i>	24,3	22,9	21,6	22,4	27,0	34,9	45,3	46	47	47
Obchodní bilance / HDP	%	-4,3	-3,2	-5,6	-5,0	-3,0	-2,7	-0,8	1,4	2,5	3,6
Běžný účet / HDP	%	-2,1	-2,5	-4,9	-5,4	-5,6	-6,3	-5,2	-2,7	-2,3	-1,1
Finanční účet / HDP	%	4,8	5,2	6,9	7,5	14,4	6,1	6,5	5,4	2,4	1,3
Zahr.zadluženost / HDP ²⁾	%	37,0	40,3	38,0	35,0	33,7	35,0	36,6	39	36	33

¹⁾ Zahraniční zadluženost je soumou devizových a korunových pasiv bankovní soustavy (vč. ČNB), podnikové sféry a vlády vůči nerezidentům.

²⁾ Podíl zahraniční zadluženosti v Kč koncem roku na HDP v Kč vytvořeném v průběhu roku.

